

Adolescenti a negatívne zážitky na internete. Kyberšikanovanie

PhDr. Jarmila Tomková

Výskumný ústav detskej psychológie a patopsychológie

Metóda výskumu

Výskum Dospievajúci v prostredí internetu bol realizovaný v roku 2010 a bol zameraný na preskúmanie príležitostí a rizík internetu, ktoré zažívajú slovenskí adolescenti. Výskumnú vzorku tvorilo 303 žiakov, 162 dievčat a 141 chlapcov, zo základných škôl a osemročných gymnázií v rámci celého Slovenska. Priemerný vek respondentov bol 14,25 rokov.

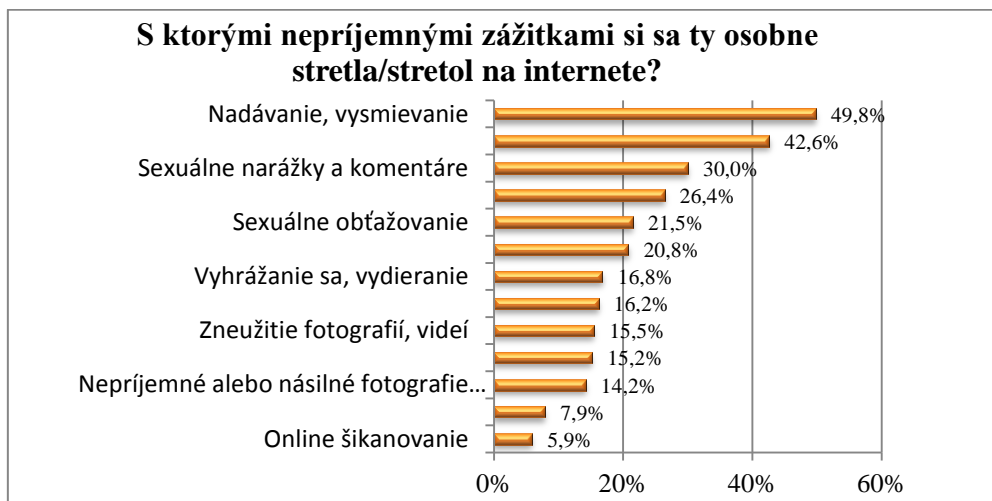
Vo výskume bol použitý autorský dotazník, ktorý bol administrovaný počas dvoch školských hodín prostredníctvom internetu, za prítomnosti zaškoleného dozoru. Dotazník pozostával zo 48 otázok ohľadom ich skúseností s internetom. Súčasťou dotazníka bola škála zisťujúca úroveň sebaúcty (Rosenberg Self-esteem Scale). Okrem dotazníka sme v niektorých školách realizovali fokusové skupiny, v ktorých sme sledovali diskurz dospievajúcich k jednotlivým témam súvisiacim s internetom. Viac a podrobnejšie informácie sú k dispozícii u autorky jarmila.tomkova@vudpap.sk.

Z výsledkov výskumu (Gregussová et al., 2010, Tomková et al., 2010, Balážová et al., 2010)

Internet je pre dospievajúcich samozrejmom súčasťou ich každodenného života. Okrem jedného tínedžera sa všetci respondenti z našej vzorky aspoň občas pripájajú k internetu.

- Väčšina (63 %) dospievajúcich sa pripája viackrát denne a pri jednom pripojení strávia najčastejšie 1-2 hodiny (31,8 %) alebo 2-3 hodiny (24,8 %). V týchto charakteristikách sa nelíšia dievčatá od chlapcov. Boli zaznamenané len minimálne rozdiely medzi vidiekom a mestami vo frekvencii a dĺžke pripojenia, aj v typoch aktivít.
- Väčšina z nich (84,5 %) má pripojenie k internetu doma a v škole (74,5%). Okrem toho chodia na internet ku kamarátom (36,2%), do herní (15%) a stále častejšie sa na internet pripájajú cez mobil (14,5%).

Táto dostupnosť internetového pripojenia znásobuje rozsah príležitostí pre deti (informácie, komunikácia, sebavyjadrenie...) a zároveň znásobuje aj rozsah rizík (kyberšikanovanie, kyberstalking, sexting...). „Všadeprítomnosť“ internetu ako komunikačného média obohacuje šikanovanie o jeho technologickú podobu - **kyberšikanovanie**. Z bežných situácií tvárou v tvár sa rozširuje pomocou mnohých technologických kanálov do všetkých oblastí života obeť a má tak nebezpečne zhubný potenciál.

Typ negatívnych javov, s ktorými sa adolescenti stretnú značne závisí od toho, ktorým aktivitám sa venujú, kde sú významné rozdiely medzi chlapcami a dievčatami.

- Vo veku 14-15 rokov sa **dievčatá** v porovnaní s chlapcami štatisticky významne viac venujú sociálnym sieťam, vytváraniu a kontrolovaniu online identity (profilov na Facebooku), četovaniu. Vo fokusových skupinách u nich vyvstáva do popredia téma „ako zaujať prostredníctvom online imidžu“. V porovnaní s chlapcami častejšie zažívajú sexting, sexuálne obťažovanie, vynucovania fotografií. Ich vlastné aktivity na internete teda úzko súvisia s typom a frekvenciou zažívaných rizík. V diskurze (fokusové skupiny) je ale zjavná ich pripravenosť na tento typ rizík a dobre osvojený repertoár copingových stratégií v týchto situáciách.
- **Chlapci** naopak signifikantne viac času (v porovnaní s dievčatami) trávajú hrami, Skypeom, online nakupovaním, tvorením webstránok a prezeraním sexuálnych obsahov a pornografie. S tým súvisí aj prevaha online rizík, s ktorými sa stretávajú- značná je v nich agresivita, sexualita, zneužitie online identity či konkrétnych obsahov.

Adolescenti ako aktéri negatívnych javov.

Napriek tomu, že mladí referujú o zažívaných nepríjemných zážitkoch a dané správanie odsudzujú, sami priznávajú, že obdobné veci robia druhým. Najčastejšie si na internete robia „srandu z iných“ (59 % respondentov), vysmieávajú sa alebo nadávajú niekomu (49,8 %) a fotografujú alebo natáčajú iných v trápnych situáciách a potom to zverejnia (16,5 %).

Je vystavovanie sa detí rizikám internetu naozaj nebezpečné?

Čím sú na internete mladší aktívnejší, tým väčšiemu počtu rizík sami seba vystavujú, častejšie sa stretávajú s negatívnymi javmi. To ešte neznamená, že daným negatívnym javom nedokážu čeliť. Tí aktívnejší majú často efektívnejšie zvládacie stratégie, viac technologických zručností aj spôsobilostí a tým znižujú svoju online zraniteľnosť (Livingstone et al., 2011^a).

Po kvalitatívnej analýze diskurzu mladých v našom výskume možno tých, ktorí zažijú negatívne správanie na internete rozdeliť do 3 skupín:

1. tí, ktorí incident ignorujú alebo neberú vážne

„Mal som ho na háku, nech si myslí, čo chce.“

2. tí, ktorí reagujú protiútokom (vysmejú sa naspäť, urobia to isté, pomsti a sa).

„Vráti la som mu to! Tiež som mu nadávala, smiala sa a ponížovala.“

3. tí, ktorí prežívajú negatívne emócie (smútok, pocit trápnosti, menejcennosti, poníženia)

„Ja som dosť citlivá, aj keď sa tvárim, že nie som, a preto mi z toho bolo dosť smutno, dokonca ma to dlhší čas zožieralo.“

„Cíti la som sa ponížene, snažila som sa vysvetliť celú situáciu, ale to sa potom ťažko vysvetľuje, keď je viacej ľudí, ktorí takto šíria klamlivé veci...“

To, či vystavenie detí rizikám u nich vedie k určitému poškodeniu, závisí to od mnohých faktorov na strane dieťaťa (osobnosť, sebaúcta, odolnosť, informovanosť) a jeho sociálneho prostredia, rodinného zázemia. Či došlo u detí po vystavení sa rizikám aj k psychologickému poškodeniu, ujme (angl. harm), sa dá povedať len na základe referovaných dlhšie zažívaných negatívnych emócií dieťaťa (Livingstone et al., 2011^b).

Kde je hranica medzi negatívnym správaním ako „srandou“ a kyberšikanovaním?

Kyberšikanovanie možno definovať ako **zámerné a opakované, poškodzujúce správanie spôsobované cez elektronické média (internet, mobil a iné)** (Hinduja, Patchin, 2008).

Za hranicu, kde končí „internetová sraha“ a začína kyberšikanovanie považujeme tieto kritériá:

- Kvalitu, intenzitu a trvanie zažívaných emócií obeť, ktoré súvisia so zažívanými javmi.
- Systematickosť, opakovanie, rozširovanie publika a aktérov
- Prechádza od žartov k cieľnému ubližovaniu.

V našom výskume 5,9 % respondentov referuje, že zažili (alebo) zažívajú kyberšikanovanie. Údaj je v súlade s výsledkami iných autorov. V Nemecku je výskyt kyberšikanovania, definovaného ako opakovaný úmyselný akt, 5,4 % v populácii 6 - 19 ročných detí (Riebel et al., 2009).

Zažívanie negatívnych javov na internete a znížená sebaúcta

U tých, ktorí zažili negatívne formy správania na internete (týkalo sa to všetkých zo spomínaných javov), sme zistili nižšiu sebaúctu v porovnaní s tými, ktorí takéto skúsenosti nemajú. Signifikantne nižšiu sebaúctu mali dospievajúci, ktorí zažili alebo zažívajú kyberšikanovanie, zneužitie fotografií a videí a nadávanie, vysmievanie. Či je znížená miera sebaúcty príčinou alebo dôsledkom zažívaných javov, nemožno jednoznačne určiť. (Tomková et al., 2010)

Je potvrdené, že deti správajúce sa na internete menej bezpečne (menej zabezpečené osobné údaje, komunikácia s neznámymi osobami) sú práve deti z menšou sociálnou oporou a nižšou sebaúctou (Livingstone, 2011^a). Zažívaním šikanovania sa však sebaúcta ďalej znižuje.

Deti o kyberšikanovaní nehovoria. Hlavne nie s dospelými

Väčšina opýtaných adolescentov (takmer 90%) nepovie nikomu dospelému o incidente kyberšikanovania, dokonca viac ako tretina (34,6 %) o kyberšikanovaní nepovie nikomu. Kamarátovi to povedalo 21,1% opýtaných. Niekomu dospelému o incidente povedalo len 8,9% mladých ľudí (učiteľovi 2% a 6,9 % rodičovi) (Balážová et. al, 2010).

Prečo sa tak málo slovenských tínedžerov zdôverí s incidentom na internete dospelým je závažné riziko. Môže to byť z viacerých dôvodov, čo by bolo potrebné preskúmať kvalitatívnym výskumom. Istú rolu môže zohrávať aj zažívaná (bez)nádej v to, že dospelý s jeho úrovňou internetových zručností a záujmom o internetovú komunikáciu je schopný dieťa pochopiť a pomôcť mu. Často krát to totiž vedie k zjednodušenej reakcii rodičov v zmysle „Vidíš aký je ten internet zlý!“ a následnému zákazu či limitovaniu používania. A to predsa dieťa, pre ktoré je komunikácia s priateľmi najčastejšou aktivitou na internete (Balážová et. al, 2010) nechce riskovať.

Literatúra:

BALÁŽOVÁ, M., GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J. 2010. Kyberšikanovanie – nový fenomén v správaní detí a adolescentov. In HELLER, D., MICHÁLEK, P. (Eds.) Psychologické dni 2010: Cesty psychologie a psychologie cest. Praha, PEF ČZU a ČMPS, 2011. CD-ROM.

GREGUSSOVÁ, M., TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M. 2011. Dospievajúci vo virtuálnom priestore: Záverečná správa z výskumu 2010. [Online]. [Cit. 2011-08-28]. Dostupné z <http://www.zodpovedne.sk/kapitola4.php?kat=materialy>

HINDUJA, S., PATCHIN, J. W. (2009). *Bullying beyond the Schoolyard: Preventing and Responding to Cyberbullying*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A., ÓLAFSSON, K. 2011^a. Risks and safety on the internet: the perspective of European children. Full findings. [Online]. London School of Economics & Political Science, London, UK. [Cit. 2011-11-23]. Dostupné z [www: http://eprints.lse.ac.uk/33731/1/Risks_and_safety_on_the_internet_the_perspective_of_European_children.pdf](http://eprints.lse.ac.uk/33731/1/Risks_and_safety_on_the_internet_the_perspective_of_European_children.pdf)

LIVINGSTONE, S., HADDON, L., GÖRZIG, A., ÓLAFSSON, K. 2011^b. EU Kids Online. Final report, Eu Kids Onlinell. [Online]. London School of Economics & Political Science, London, UK. [Cit. 2011-11-23]. Dostupné z [www: http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx](http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/Home.aspx)

RIEBEL, J., JÄGER, R. S., FISCHER, U. C. (2009): Cyberbullying in Germany – an exploration of prevalence, overlapping with real life bullying and coping strategies. *Psychology Science Quarterly*, Volume 51, 2009 (3), pp. 298-314

TOMKOVÁ, J., BALÁŽOVÁ, M., GREGUSSOVÁ, M. 2010. Sebaúcta vo vzťahu k správaniu detí na internete. In HELLER, D., MICHÁLEK, P. (Eds.). *Psychologické dni 2010 : Cesty psychologie a psychologie cest*. Praha, PEF ČZU a ČMPS, 2011. CD-ROM.